

ЛІНГВОШЕВЧЕНКІАНА

https://doi.org/10.37919/0201-419X-2026.104.1
УДК 81'38

МАКРОТЕКСТОВА МЕТАФОРА «ШЕВЧЕНКО РОЗМОВЛЯЄ З НАМИ»

ЄРМОЛЕНКО
Світлана Яківна,

доктор філологічних наук, професор, академік НАН України, головний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики,
Інститут української мови НАН України;
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001;
e-mail: svitlana.yermolenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9916-4915

Svitlana
YERMOLENKO,

Doctor of Philology, Professor, Academician of the NAS of Ukraine, Chief Researcher of the Department of Stylistics, Culture of the Language and Sociolinguistics,
Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine;
4 Mykhaila Hrushevskoho St., Kyiv 01001, Ukraine;
e-mail: svitlana.yermolenko@gmail.com

У статті обґрунтовано виділення макротекстової метафори «Шевченко розмовляє з нами» (скорочено – «розмова»). Запропоновано враховувати її стилістичні функції у створенні ритмомелодики поетичних мініконтекстів, під час рецепції ключових авторських мислеобразів у сучасній поетичній творчості, а також як декодування «темних» місць у Шевченкових текстах. Підкреслено, що поет розмовляє з нами-читачами, з Україною (розмова-діалог), із своїми думами (розмова-монолог, думки вголос), зі своїми персонажами (сучасниками й майбутніми поколіннями). Розмовляють між собою герої тво-

© Видавець Інститут української мови НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією Creative Commons: CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

рів (полілог), «розмовляє» з поетом вся навколишня природа. Макротекстову метафору «розмова» інтерпретовано не як традиційне образне словосполучення і трансформовану семантику лексичних одиниць, а як структурно-текстову одиницю усієї мовотворчості Шевченка, яка робить упізнаваним його ідіостиль за ритміко-інтонаційними переходами. Зазначена макрометафора рефлексує в оцінно-прогностичних афоризмах і цитатах, що їх вибрав український соціум як знаки національно-культурної і соціально-психологічної ідентичності; стимулює розкодовування не до кінця осмислених мініконтекстів, що привертають увагу до глибшого прочитання творів поета-філософа.

***Ключові слова**: метафора, мова Шевченка, макротекст, мінітекст, декодування, діалог, тональність, ритмомелодика, рецепція.*

Чотири роки повномасштабної війни в Україні. Війни, під час якої звучить слово Тараса Шевченка, звернене до нас, українців. Воно лунає то громовозвуко, заклично (*Борітеся – поборете*, / *Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава. / І воля святая!*), то підкреслено відсторонено (*Мені однаково, чи буду / Я жить **в Україні,** чи ні…*), то щемно-розпачливо (*Я так її, я так люблю / Мою **Україну** убогу, / Що проклену святого Бога, / За неї душу погублю*).

Наведені поетичні рядки – це лише один вагомий фрагмент Шевченкової розмови як макротекстової метафори, що відбилася в мовно-естетичних знаках української культури – словесних образах природи, яка "розмовляє" з автором і читачами його творів. Персоніфіковані голоси природи чергуються з відтворенням прямої мови персонажів, з їх розповідями. Багатоголосся зображених дійових осіб характерне для комедії «Сон», поем «Гайдамаки», «Кавказ», містерії «Великий льох», послання «І мертвим, і живим…». Але в усьому цьому багатоголоссі впізнаємо Шевченкову макрометафору «розмова».

Коли Іван Огієнко писав про наскрізний, упізнаваний стиль українського Кобзаря, то це саме про поетичну розмову Шевченка – з усім уявним чи баченим навколишнім світом, його р о з м о в у з Богом, з Україною, Дніпром, з персонажами зга-

дуваних картин буття, подій, ситуацій, з уявними читачами, а також розмову поета із самим собою – своїми *думами, серцем, душею,* своєю *Долею, Музою, Славою*. Узагальнює усі ці прояви розмови – уявної і справжньої – макротекстова метафора «Шевченко розмовляє з нами» (далі – «розмова»). Читаємо в поета: *Згадаю що, чи що набачу, То так утну, що аж заплачу…* («То так і я тепер пишу…»). Це особлива авторська інтонація – розмова-монолог, розмова-сповідь, розмова-розповідь, що в них стилістичну функцію виконують текстові структури з різними типами емоційно-експресивних інтонацій.

Макротекстова метафора «розмова» насамперед пов'язана з діалогічністю ідіостилю Шевченка-поета. Діалог-розмова складається здебільшого не з традиційних «реплік», а речень і фрази з оповідною тональністю, тональністю роздумів, міркувань. Хоч вони і містять характерні ключові номінації лексико-семантичної групи «розмова», але це семантико-стилістичні структури, в яких об'єднані функції і лексики, і поетичних сполук, і реченнєвих структур із характерною для вираження кожного із смислів тональністю, ритміко-інтонаційною будовою. Це складники ідіостильової культури комунікації поета зі своєю аудиторією. Примітна авторська інтонація, розмова-розповідь із звертаннями, питально-окличними інтонаціями, особлива роль займенників, повторених сполучників, часток, дейктичних слів, нанизаних уточнювальних дієслів, гра формами дієслівних часів, оригінальними переходами від прямої до непрямої мови.

В українському мовознавстві є традиція характеризувати подібні макротекстові структури як смислотвірні конотації, цілісні ідейно-тематичні комплекси, у яких актуалізована семантика і стилістика лексичних і граматичних одиниць [Головащенко 2025], функціонально-семантичне навантаження ключових слів. Для характеристики мовотворчості Кобзаря обрано саме дієслівний конструкт-метафору, що увиразнює чин[1] Шевченка як індивідуальну, словесно-мистецьку творчість-розмо-

[1] Тут «чин» у значенні: «3. *заст.* Діяльність, дія, праця. – Не маю я до письменства хисту. Чин живий, або живеє слово – се талан мій (Л. Укр., III, 1952, 291). 4. Спосіб, прийом, за допомогою яких що-небудь здійснюється, відбувається» [Словник 1980, XI: 325].

ву і продовження сучасного національно-культурного діалогу – заглиблення в поетові контексти з метою їх декодування, підхоплення-рецепції.

У запропонованому фрагменті аналізу ідіостилю Тараса Шевченка, філософії його мови представлено три блоки розгортання макротекстової метафори «розмова»: ритміко-інтонаційна будова і чергування тональностей мінітекстових фрагментів як діалогічних єдностей; рецепція Шевченкового мислеобразу [Єрмоленко 2023] у сучасній поетичній практиці; декодування авторського слововживання для сучасних читачів.

«Розмова» і тональність поетичної мови Шевченка

Різні тональності поетичних творів Шевченка пов'язані з відтворенням баченого (талант *художника*), з передаванням особливого настрою (адже автор і *співак*, який тонко відчуває музику, інтонації *співаної, пісенної мови*), але найперше він – *філософ,* який осмислював історію України в контексті історичної долі інших народів. Найбільше йому боліло становище *земляків* (*земляками і козаками* називав Шевченко українців, поневолених у московській царській імперії). Показова стилізована авторська розмова в такому однойменному вірші:

Якось-то йду́чи уночі
Понад Невою... та ***йдучи́***
Міркую сам-таки з собою:
– Якби то, – думаю, – якби
Не похилилися раби...
То не стояло б над Невою
Оцих осквернених палат!
Була б сестра! і був би брат!
А то... нема тепер нічого...

Упізнаваний авторський стиль – це особливий ритм віршової розповіді, що в ній стилістичну функцію виконують усі одиниці мовної системи. Зміст початкового обірваного речення з дієприслівником *йдучи*, повтореним в іншій акцентованій формі прислівником, – це натяк на спогад-розповідь, у якій органічно поєднано звернення до суспільно-ідеологічної теми ('рабство') з тональністю природної невимушеної розмови.

Підкреслює стилістичну функцію розмовності дієслівне словосполучення у фразі, де фігура хіазму обрамлює речення формами дієслова *думати*: *Та й знову* ***думать / Заходивсь*** *про те-таки, / Що й перше* ***думав***.

Різні тональності авторської поетичної розмови передають тексти з дієприслівниковим уповільненим початком (пор. інтонацію двох висловлювань: *минаю вбогі села* і *минаючи убогі села*), повторенням питальних речень, розмовний тип яких увиразнений функцією сполучника та підсилювальної частки ***і***, пор.:

Минаючи убогі села,
Понаддніпрянські невеселі,
Я думав, де ж я прихилюсь?
І де подінуся на світі?
І сниться сон мені: дивлюсь,
В садочку, квітами повита,
На пригорі собі стоїть,
Неначе дівчина, хатина.

Для ідіостилю Шевченка характерне висловлення почуттів, щирих думок через переказування сну, що завжди змінює ритміко-інтонаційні регістри його поетичної розмови з читачем. І в наведеному уривку улюблений мислеобраз «сон» розгортається як два протиставлені соціально марковані словообрази: *палати* і *увита квітами,… неначе дівчина, хатина*. Озвучені в питаннях думки поета – це розмова, побудована на різних тональностях авторської віршової мови.

Не можна уявити шевченківського мовостилю без народнопісенного діалогу з місяцем, зорею, серцем, думою. Згадаймо поетову «бесіду» з *білолицим* місяцем: *Люблю розмовлять, / Як з братом, сестрою, розмовлять з тобою, / Співать тобі думу, що ти ж нашептав* («Гайдамаки»).

Стилістична фігура контрасту – шлях до внутрішньотекстового поліфонізму, який спостерігаємо в комедії «Сон», де на тлі райської природи зображено картини людського горя: *Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш, / Латану свитину з каліки знімають, / З шкурою знімають, бо нічим обуть / Княжат недорослих; а он розпинають / Вдову за подушне…* Поєднання в одній строфі емоційно-психологічних метафор-контрастивів

пустка – надія є наслідком внутрішнього філософствування ліричного героя, його внутрішньої розмови-роздуму: *Може, вернеться* [надія] *з-за світа / В пустку зимовати, / Хоч всередині обілить / Горілую хату. / І витопить, і нагріє, / І світло засвітить...* («Заворожи мені, волхве…»). Нанизування дієслів (характерна ознака ідіостилю Шевченка) – це також маркер внутрішньої мови-діалогу, руху свідомості у так званій «хаті» – душі людини.

Внутрішній асоціативно-образний контраст – маркер позасвідомого діалогу уявного і реального, як-от у ліричному вірші «І досі сниться…». Елегійний настрій розповіді про сон створює стилістична фігура синтаксичного повтору: *І досі сниться: під горою / Меж вербами та над водою / Біленька хаточка.*

Звертаємо увагу на таку стилістичну фігуру в Шевченковій розмові, як використання форми майбутнього часу не тільки в значенні бажальної модальності, а й характерної ознаки розповіді про минулі події, де майбутній час дієслів у поєднанні з формами минулого й теперішнього часу, з семантикою вставного слова *було* сприяє інтимізації, невимушеності розмови, як у монолозі-спогаді дівчини-пташки: *Як була я людиною, / То Прісею звалась; / Я отутечки родилась, / Тут і виростала, / Отут, було, на цвинтарі / Я з дітьми гуляю / І з Юрусем-гетьманенком / У піжмурки граєм. / А гетьманша, було, вийде / Та й кликне в будинок, / Онде клуня. А там мені / І фіг, і родзинок – / Всього мені понадає. / І на руках носить...* («Великий льох»).

Оригінальний початок цього твору-містерії пов'язаний зі стилістичною роллю прямої мови персонажів-пташок. Це голоси душ, а не людей, і така мова продовжена в цитуванні слів Бога, так само оформлених як пряма мова: *Як сніг, три пташечки летіли / Через Суботове і сіли / На похиленному хресті / На старій церкві. «Бог простить / Ми тепер душі, а не люди, / А відціля видніше буде, / Як той розкопуватимуть льох. / Коли б вже швидче розкопали, / Тойді б у Рай нас повпускали, / Бо так сказав Петрові Бог: / "Тойді у Рай їх повпускаєш, / Як все москаль позабирає, / Як розкопа великий льох"».*

У містерії розмови трьох пташок-душ протиставлені монологам трьох ворон. Як засіб сарказму звучить чужа мова в устах ісправника, який по-московській так і лає лірників, стар-

ців. Таку саму стилістичну функцію увиразнення сарказму в авторській оповіді виконує чуже слово в комедії «Сон».

Варіанти різних типів розмов як персонажів, так і розмовдум автора засвідчують чергування ритміко-інтонаційних тональностей віршової мови, увиразнюють емоційно-експресивні переходи від лірики до сарказму, від розмови-співчуття, поради до розмови-звинувачення, гострої сатири.

«Розмова» з *Україною* як оцінно-пророче слово Шевченка

Макротекстова метафора «розмова» ілюструє складний суспільно-культурний механізм рецепції мовотворчості Шевченка через десятиліття й століття. Кобзаревий текст став ритуалом цитування. Так ті чи інші мислеобрази поета розгортаються в наступній поетичній часово-просторовій площині: це діалог-розмова, що забезпечує життя мовно-естетичних знаків української культури. Один із таких – *Україна*.

Особливе місце в поетичних творах Шевченка належить текстам-розмовам з Україною і про Україну, батьківщину козаків (пор. у вірші «Полякам»: *Ще як були ми козаками, / А унії не чуть було…*).

У посланні «І мертвим, і живим…» поет звертається до українців усіх поколінь. Елегійний початок твору переростає в саркастичну оцінку буття: автор відчуває себе *«На розпуттях велелюдних»*, бачить Україну як *Велику руїну*, в якій *«Кайданами міняються, / Правдою торгують. / І Господа зневажають, / Людей запрягають / В тяжкі ярма. / Орють лихо, / Лихом засівають»*.

Увесь текст поеми – полемічний пристрасний діалог із закликами до *дітей України*: *схаменіться, подивіться, полюбіте, розкуйтеся, братайтеся, думайте, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь.*

Це гостро-полемічна розмова із сучасниками про боротьбу за збереження національно-культурної самобутності, історичної пам'яті народу. У поемі відтворено різні голоси з протилежними оцінками в динамічних конкретно-чуттєвих картинах, як у діалозі: *У нас* ***воля*** *виростала, / Дніпром умивалась, / У голови гори слала, / Степом укривалась!* Різко звучить *запе-*

речна відповідь-реакція автора на таку високу позитивну оцінку: *Кров'ю вона умивалась, / А спала на купах, / На козацьких вольних трупах, / Окрадених трупах!*

Рядки тексту, звернені до читачів, завдяки актуальному змісту й мовно-естетичній формі набули значення поширених цитат, афоризмів, пор.: *В своїй хаті – **своя** правда, / І воля, і сила*; *Якби ви вчились так, як треба, / То й мудрость би була **своя***; *І всі мови / Слав'янського люду – / Всі знаєте. А **своєї** / Дасть (бі)… Колись будем / І **по-своєму** глаголать.*

Ознака авторського стилю – різноманіття форм, фонетичних варіантів уживання назви *Україна*: *Вкраїна, Україна, Украйна*. Варіантні форми наголошення слова *Україна* залежать від розміру вірша: *Полину, побачу свою **Україну**: / То ненька рідненька, то сестри стоять – / В степу при дорозі – високі могили...* («Нудно мені, тяжко»); *Любітеся, брати мої, / **Украйну** любіте / І за неї, безталанну, / Господа моліте* («В казематі»); ***Україно! Україно!** / Оце твої діти, / Твої квіти молодії, / Чорнилом политі. / Московською блекотою / В німецьких теплицях / Заглушені!.. Плач, **Украйно! / Бездітна вдовице**!* («Сон. Комедія»); *Не смійтеся, чужі люде! Церков-домовина / Розвалиться... і з-під неї / **Встане Україна. / І розвіє тьму неволі**, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!..* («Великий льох»).

Кількість уживання словосполучень назви країни з прийменниками *у / в – на* приблизно однакова й мотивована авторським віршовим розміром, наприклад: ***В Україну** ідіть, діти! / **В** нашу **Україну**, / Попідтинню, сиротами, / А я – тут загину* («Думи мої, думи мої…»); *Посіяли гайдамаки / **В Україні** жито, / Та не вони його жали* («Гайдамаки»); *Ой Богдане! / Нерозумний сину! / Подивись тепер на матір, / **На** свою **Вкраїну*** («Розрита могила»); *Село **на нашій Україні** – / Неначе писанка, село* («Княжна»); *О друже мій добрий! друже незабутий! / Живою душею **в Украйні** витай* («Кавказ»).

Розмова Шевченка з українцями відгукнулася і в нашій сучасній поетичній мовотворчості. Наприклад, пам'ять про Холодний Яр, до якого так лірично-проникливо звертався Шевченко: *Де ж ти дівся, в Яр глибокий, Протоптаний шляху? / Чи сам заріс темним лісом, / Чи то засадили / Нові кати? Щоб*

до тебе / Люди не ходили / На пораду, що їм діять / З добрими панами, / Людоїдами лихими, / З новими ляхами?

Історична назва *Холодний Яр* набуває нового символічного змісту в сучасній українській літературі – у творчості відомого українського прозаїка Василя Шкляра. Це також продовження розмови Шевченка з нами про історію України, про нові асоціації власної назви *Холодний Яр* із сучасними реаліями.

А хіба у віршах Василя Симоненка не відгукується Шевченкова розмова з Україною, доповнена номінаціями сучасних випробувань стійкості й відстоювання української ідентичності? Пор.:

Україно, ти моя молитва,
Ти моя розпука вікова…
Гримотить над світом люта битва
За твоє життя, твої права.
(«Україно, п'ю твої зіниці...»).

«Розмова» з Шевченком як декодування його тексту

Війна Росії проти України, мета якої – знищення незалежної Української держави, актуалізувала увагу наших сучасників до твору Шевченка ***«Бували войни й військовії свари…»***.

Невеликий розмір віршованого тексту, наявні в ньому авторські художньо-асоціативні образи як символи історично-філософського мислення поета потребують тлумачення для сучасних читачів:

Бували войни й військовії свари:
Ґалаґани, і Киселі, і Кочубеї-Нагаї –
Було добра того чимало.
Минуло все, та не пропало.
Остались шашелі: гризуть,
Ж[е]руть і тлять старого [дуба]...
А од коріння тихо, любо
Зелен [і парості] ростуть.
І виростуть; ***і без сокири***
Аж зареве та загуде,
Козак безверхий упаде,
Розтрощить трон, порве порфіру,
Роздавить вашого кумира,

Людськії шашелі. Няньки,
Дядьки отечества чужого!
Не стане ідола святого,
І вас не стане, – будяки
Та кропива – а більш нічого
Не виросте над вашим трупом.
І стане купою на купі
Смердячий гній – і все те, все
Потроху вітер рознесе,
А [ми] помолимося Богу
І небагатії, невбогі.

Розкодовуючи цей текст, Володимир Панченко звертає увагу на сатиричний образ козацької верхівки – *няньки, дядьки отечества чужого,* інтерпретує Шевченків образ *козак безверхий упаде* як здійснення суду над козацькою *квазіелітою* [Панченко 2021: 191], але суду ***без сокир***. (Як тут не згадати відомий словообраз сокири в поезії «Я не нездужаю, ніврокy…»: *А щоб збудить хиренну волю, / Треба миром, громадою обух сталить / Та* ***добре вигострить сокиру****, / Та й заходиться вже будить.* Апеляція до цього словообразу – один із численних прикладів антитетичного мислення поета, це слово-символ, пов'язане з боротьбою за соціальне й національне визволення українців).

Наша ж увага прикута до неоднозначного тлумачення словообразу *козак безверхий упаде,* а також слова-поняття *дуб,* що його гризуть шашелі.

По-різному пояснюють рядок *Козак безверхий упаде,* наявний у згаданому творі Шевченка. «Словник мови Шевченка» наводить сполуку *безверхий козак* двічі в різних статтях. У статті «Козак» таке тлумачення – «3. Представник регулярного козацького війська; рядовий військової частини» [Словник 1964: 333]. У статті «Безверхий» – «2. *Перен*. Про безправне козацтво» [Словник 1964: 21]. Прикметник *безверхий* щодо хати уточнює її стан «без покрівлі, без димаря», *безверхе дерево* – «дерево без верхівки». Якщо відштовхуватися від значення слова *верх* – 'покрівля', те, що покриває, захищає, то *безверхого козака* в авторському тексті точніше назвати *беззахисним*, тобто не пов'язувати його з «верхами козацькими», «дядьками

отечества чужого». А за захист козаків, як відомо, правила Матір Божа – Покрова. Як це і зафіксовано в словнику В.В. Жайворонка: «У січовій церкві Святої Богородиці на Запорожжі був напис: «Покрий нас чесним своїм покровом і ізбави нас от усякого зла»; стару покровську традицію, що сягає часів Запорозької Січі, відновило в 1942 році командування Української повстанської армії, проголосивши Покрову Святої Богородиці своєю опікункою, а свято Покрови – Днем армії; як відомо, образ Покрови був розшитий на корогвах козаків, які виступали проти турків і татар» [Жайворонок 2006: 463].

Віра козаків у захист покрови Богородиці, безумовно, була відома Шевченкові, у текстах якого слова *Бог, божий* – високочастотні, а про його віру є переконливі дослідження, пор.: «Таємниця шевченківської художності полягає в глибинному синкретизмі його мислення, який базується на біблійному світобаченні <…>. При цьому Шевченко не винаходив оповідних та композиційних принципів, навіть не потребуючи над ними замислюватись, адже біблійний паралелізм був йому зрозумілий та близький із дитинства <…>. Принцип виголошення “за аналогією” всупереч тенденції до дефініцій спричинив “невичерпність” смислових текстових рівнів збірки, адже паралелізуватися у “Кобзареві” може будь-що відносно будь-чого іншого, світ аналогій завжди більший, ніж світ дефініцій» [Бовсунівська 2017: 48–49].

І ще про одне «темне» місце в щойно цитованому уривку:

Остались шашелі: гризуть,
*Ж[е]руть і тлять старого [**дуба**]...*
А од коріння тихо, любо
*Зелен [і **парості**] ростуть.*

Допитливі читачі Шевченкового вірша впродовж XIX – початку XXI ст. фіксували в різних виданнях «Кобзаря» варіанти: замість назви *дід* – назву *дуб,* замість *корені – парості.* Цікаве, переконливе дослідження здійснив доктор біологічних наук Й.М. Берко. Він пояснив, що точне відтворення Шевченкового тексту – слова *гризуть, тлять* ***діда*** – засвідчено у виданнях «Кобзаря» 1939, 1940 років та й у XXI ст. Таке конкретне слововживання ***діда***, а не ***дуба*** підтверджує переписаний до «Біль-

шої книжки» авторський текст, що його здійснював І.М. Лазаревський, який позначав також наголоси в словах.

Переглянувши величезну кількість видань «Кобзаря», Й.М. Берко пояснює причину, чому замість ***діда*** з'являється ***дуб,*** хоч це, очевидно, суперечило задумові Шевченка: він обирав ***діда*** як об'єкт глорифікації образу дідів-козаків, про що свідчить його оригінальне порівняння в іншому творі – ***дубів*** з ***дідами***: *Мов ті* ***діди*** *високочолі, /* ***Дуби*** *з Гетьманщини стоять* («Катерина»).

Автор статті бачить у заміні словосполучень *коріння дуба* на *паростi дуба* ботанічну природу явищ: «Заміна редакторами видань поетичних творів Шевченка слова «корінне» (коріння) на слово «парості» здійснювалася, як нам здається, виходячи зі суто ботанічного розуміння ними змісту» [Берко 2015: 274]: адже дуб розширює своє *коріння*, а *зелені паростi* не характерні для цього дерева.

Варто звернути увагу, що названа ботанічна мотивація появи варіантів тексту (варіанти *діда / дуба, коріння / паростi*) дещо затемнює глибші Шевченкові асоціативні зв'язки: для поета історія козаччини – це *дідизна*, і саме ***діда-****козака* гризуть, тлять ***людськії шашелі*** (Шевченко так їх називає), а не ті жуки, що *гризуть дерево – старого* ***дуба***.

Коріння для Шевченка – це *коріння* роду, зв'язок поколінь, неперебутня історична пам'ять про козацьку Україну, що про неї розповідав Тарасові його дід. Погоджуємося з думкою В. Єрмоленка, що Шевченкові вдалося поширити «козацький міф» на широкі маси людей, передусім на селян, яким він надав чеснот воїнства: «Може, не дав, як нагадав. І цей ейдос хлібороба-воїна – людини, яка піклується про майбутнє, вирощуючи живе, але коли треба, то візьме шаблю, мушкет чи джавелін у руки і піде воювати – він і досі ого-го, як з нами живе» [Єрмоленко 2023].

Щодо «темного» місця – *шашелі* як соціальної метафори смерті, умертвіння, що їх вічний живородний корінь дуба – козацької України перемагає. Невипадково Шевченкові «шашелі» відгукнулися в поетичній мовотворчості Мирослава Лазарука (Чернівці), який узагальнив сему 'людські гризоти' в неолексемі ***шашеліада***, що «відображає болісні процеси трансфор-

мації українського суспільства, де “тихі руйнівники” часто виявляються небезпечнішими за відкритих ворогів» (цитуємо за матеріалами журналу «Золота пекторaль»). У зв’язку з таким суспільно-культурним перегуком-переосмисленням Шевченка, який «з нами розмовляє», маємо право стверджувати: для поета важлива була ідея життя людей у справедливому суспільстві, де органічно взаємодіють чинники – національно-історичний і соціальний, а також власне людський, людяний, коли гідне життя кожної людини мотивоване соціальною справедливістю, взаємоповагою людей.

Минають століття, а Шевченко розмовляє з нами. Він нагадує нам про долю батьків і дітей України в минулому. Чуємо в його голосі неперебутні ліричні інтонації української народної пісні, прочитуємо заглиблені в українську лінгвоментальність філософські роздуми про добро і зло, правду і кривду – розповіді не про казкових персонажів, а результати дій конкретних людей у життєвих ситуаціях реального часу. Поет розмовляє зі своїм серцем, душею, своїми думами.

Отже, макротекстова метафора «розмова» пронизує мовотворчість самого Т. Шевченка і зв’язує концептуальну глибину його мислеобразів з усім вертикальним контекстом української культури.

ШЕВЧЕНКО РОЗМОВЛЯЄ З НАМИ, коли ми чуємо відгуки його мислеобразів у творах наших сучасників, коли його тексти про історію України стають джерелом народження нових афоризмів із сатиричним змістом.

Берко Й.М. Про текстуальні відмінності вірша «Бували войни й військовії свари...» в різних виданнях поетичних творів Тараса Шевченка. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2015. Т. 17. № 1(4). С. 267–282.

Бовсунівська Т. Поетика Тараса Шевченка. Вибрані статті. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2017.

Головащенко Ю., Боднарчук А. Макротекстова конотація ключових слів у художньому тексті. *Studia Methodologica*. 2025. № 59. С. 90–99. https://doi.org/10.32782/2307-1222.2025-59-8

Єрмоленко В. Тарас точно наш батько-засновник. *Фейсбук*. 09.03.2023 а.

Єрмоленко С.Я. Мислеобраз *мова* в художній прозі Ліни Костенко. *Культура слова*. 2023. Вип. 98. С. 27–40. https://doi.org/10.37919/0201-419X-2023.98.3

Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006.

Панченко В. Шевченко зблизька. Київ: Tempora, 2021.

Словник мови Шевченка: у 2 т. Відп. ред. В.С. Ващенко. Київ: Наукова думка, 1964. Т. 1.

Словник української мови: в 11 т. Т. XI. Київ: Наукова думка, 1980.

REFERENCES

Berko, Y.M. (2015). On the textual differences of the poem "There were wars and military quarrels…" in different editions of Taras Shevchenko's poetic works. *Scientific bulletin of the Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after Gzhytskyi, 17, 1(4),* 267–282 (in Ukr.).

Bovsunivska, T. (2017). Poetics of Taras Shevchenko. Selected articles. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho (in Ukr.).

Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. (1980). Vol. XI. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).

Holovashchenko,Yu., Bodnarchuk, A. (2025). Macrotextual connotation of keywords in a literary text. *Studia Methodologica, 59,* 90–99. https://doi.org/10.32782/2307-1222.2025-59-8 (in Ukr.).

Panchenko, V. (2021). Shevchenko up close. Kyiv: Tempora (in Ukr.).

Vashchenko, V.S. (Ed.). (1964). Dictionary of the Shevchenko language: in 2 vols. Vol. 1. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).

Yermolenko, S.Ya. (2023). The conceptual image of language in the literary prose of Lina Kostenko. *Culture of the Word, 98,* 27–40. https://doi.org/10.37919/0201-419X-2023.98.3 (in Ukr.).

Yermolenko, V. (09.03.2023 a). Taras is definitely our founding father. *Facebook*.

Zhaivoronok, V.V. (2006). Signs of Ukrainian ethnoculture: Dictionary-reference book. Kyiv: Dovira (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції / Received *02.04.2026*
Прийнято до друку / Accepted for publication *17.04.2026*
Статтю опубліковано / Published on *30.06.2026*

Svitlana Yermolenko

MACROTEXT METAPHOR "SHEVCHENKO TALKS TO US"

The article substantiates the selection of the macrotextual metaphor SHEVCHENKO IS TALKING TO US (hereinafter referred to as the "conversation") in the poetic texts of the Kobzar. It is proposed to take into account its stylistic functions in the rhythmic and intonation construction of poetic mini-texts, during the reception of key Shevchenko thought images in modern poetic creativity, as well as as a way of decoding "dark" places in the poet's texts. The indicated macrotextual metaphor is interpreted not as a verbal figurative phrase, but as (1) a structural and textual unit of Shevchenko's entire speech creativity, which makes his idiostyle recognizable by rhythmic and intonation transitions; (2) a reflection of Ukrainian society on evaluative and prognostic aphorisms and quotes, which are assigned the function of signs of national-cultural and socio-mental identity; (3) the process of decoding incompletely understood or newly perceived minitexts.

To characterize the Kobzar's language creativity, the verb construct-metaphor was chosen, which expresses Shevchenko's act as an individual, verbal-artistic creativity-conversation and a continuation of the modern national-cultural dialogue – immersion in the poet's contexts with the aim of decoding them, capturing them-reception.

In the proposed fragment of the analysis of Taras Shevchenko's idiostyle, the philosophy of his language, three blocks of the deployment of the macrotext metaphor "conversation" are proposed: rhythmic-intonational structure and alternation of tonalities of mini-text fragments as dialogic unity; reception of Shevchenko's thought image in modern poetic practice; decoding of the author's word usage for modern readers.

Key words: metaphor, Shevchenko's language, macrotext, minitext, decoding, dialogue, tonality, rhythm-melodic, reception.